

Paweł Zając

WYBRANE ASPEKTY PRAWNE I KRYMINALISTYCZNE EKSHUMACJI ZWŁOK W MIEDNOJE W 1995 ROKU

Przygotowania do prac ekshumacyjnych w Miednoje w 1995 roku rozpoczęły się po zakończeniu prac sondażowych w 1994 roku. 25 maja 1995 roku przewodniczący Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa Stanisław Broniewski „Orsza” powołał prof. dr. hab. Bronisława Młodziejewskiego na kierownika ekipy sondażowo-ekshumacyjnej w Miednoje. Ostatecznie, po dokonaniu szeregu konsultacji, ustalono skład grupy prowadzącej prace ekshumacyjne na terenie Miednoje. W skład ekipy weszli:

- prof. dr. hab. Bronisław Młodziejewski - kierownik ekipy, antropolog,
- płk Alfred Wojciechowski - zastępca kierownika, doradca w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych,
- Justyn Skowron - archeolog,
- Ryszard Stasiak – reprezentujący archiwum państwowe miasta Łodzi,
- dr Małgorzata Brzozowska - medyk sądowy, Warszawa,
- Robert Gwiazdecki - medyk sądowy, Warszawa,
- Elżbieta Rejf – przedstawiciel Polskiego Czerwonego Krzyża,
- mjr Henryk Łągód – reprezentujący Straż Graniczną,
- Aleksander Załęski – fotograf, reprezentujący Centralne Laboratorium Kryminalistyczne KGP,
- podkom. Urszula Frankiewicz – reprezentująca Wyższą Szkołę Policji w Szczytnie,
- nadkom. Sławomir Stochmal – reprezentujący Centrum Szkolenia Policji w Legionowie,
- kom. Arkadiusz Skrzypczak – reprezentujący Centrum Szkolenia Policji w Legionowie,
- sierż. Eugeniusz Niczyporuk, kpr. Dariusz Szelwicki, szer. Rafał Dzieliński, szer. Paweł Zając – reprezentujący Wyższą Szkołę Policji w Szczytnie.

Zgodnie z pismem Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, rejonem prac objęto Jamok – Miednoje oraz miejscowość Zawoższkij w obwodzie twerskim, na terytorium Federacji Rosyjskiej. Terenem ekshumacji był, ogrodzony metalową

siatką, fragment lasu sosnowego z domieszką drzew liściastych, w postaci pięciokąta o wymiarach 57 x 108 x 36 x 120 x 120 metrów. Teren ten był usytuowany w północno-wschodnim, niezabudowanym narożu terenu rekreacyjnego byłego Zarządu KGB i Zarządu Spraw Wewnętrznych Obwodu Twerskiego, odległego o 200 metrów od rzeki Twiercy oraz o dwa kilometry od miejscowości Miednoje.

Głównym celem prowadzonych prac sondażowo-ekshumacyjnych było uzyskanie możliwie najszerszych danych niezbędnych do godnego upamiętnienia pomordowanych 6311 policjantów Policji Państwowej oraz Policji Województwa Śląskiego, funkcjonariuszy Straży Granicznej, Służby Więziennej, żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza, Żandarmerii Wojskowej oraz szeregowych, podoficerów i oficerów wywiadu. Zasadniczym założeniem prac sondażowo-ekshumacyjnych było doprowadzenie do budowy polskich cmentarzy wojennych, zgodnie z wymogami konwencji międzynarodowych, tradycjami polskimi, a także religijnymi, wojskowymi, narodowymi oraz policyjnymi. Zakresem prac sondażowo-ekshumacyjnych prowadzonych na terenie lasu w Miednoje objęto:

- a) dokończenie prac badawczych, pomiarowo-sondażowych na terenie wydzielonym, w celu doprecyzowania lokalizacji masowych grobów polskich policjantów,
- b) wyekshumowanie szczątków ludzkich z podwójnego grobu masowego w rejonie, w którym w latach 60. zlokalizowano szambo, jak również przeniesienie szczątków ludzkich w inne miejsce,
- c) odkrycie wszystkich już zlokalizowanych masowych grobów, wykonanie niezbędnych czynności dokumentacyjnych, stwierdzenie przynależności narodowej szczątków ludzkich oraz przygotowanie masowych mogił do uroczystego poświęcenia,
- d) odszukanie, udokumentowanie i zabezpieczenie przedmiotów osobistego użytku należących do zamordowanych policjantów ukrytych na terenie dawnego poligonu w miejscowości Zawołżskij¹.

Realizacja właściwych zadań związanych z pracami sondażowo-ekshumacyjnymi rozpoczęła się na terenie dołów śmierci w Miednoje 14 czerwca 1995 roku. W dniu 9 czerwca 1995 roku, a więc przed głównymi uroczystościami wmurowania kamienia węgielnego pod przyszły cmentarz wojskowy, przystąpiono do zainicjowania prac ekshumacyjnych. Teren masowych dołów śmierci podzielono na cztery sektory. Sektory wyznaczono wzdłuż osi północ-południe oraz wschód-zachód. Oznaczono je jako sektor A, B, C, D, a następnie przystąpiono do rekonstrukcji dołów śmierci wyznaczonych w 1994 roku. Rozpoczęciem prac było wykonanie szeregu odwiertów sondażowych poza terenem wygradzonym, w celu potwierdzenia bądź wykluczenia, występowania

¹ Pismo Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa z dnia 29.05.1995 roku, Organizacja prac sondażowo-ekshumacyjnych Miednoje 1995 r., Warszawa 1995.

dalszych dołów śmierci. Odwierty wykonywano ręcznymi świdrami geologicznymi. Prace prowadzono w trzech kierunkach, tj. kierunku północnym, południowym i zachodnim, a same odwierty wykonywane były w różnych odległościach od metalowych słupków ogrodzenia.

W kierunku północnym wykonano łącznie 27 odwiertów, które przebiegały w trzech rzędach:

- a) w odległości około 1,5–3 metrów - łącznie 17 odwiertów,
- a) w odległości około 7 metra - łącznie 8 odwiertów,
- a) w odległości około 16 metrów - łącznie 2 odwierty.

W kierunku zachodnim wykonano łącznie 16 odwiertów w odległości 10 metrów od metalowych słupków ogrodzenia, a w kierunku południowym - 12 odwiertów. Wszystkie wykonane odwierty sondażowe poza terenem ogrodzenia dały wynik negatywny, potwierdziły tym samym nienaruszalny układ warstw stratografii. Cechami charakterystycznymi odwiertów w sektorze północnym było występowanie cienkiej warstwy humusu (około 5 cm), następnie warstwy żółtego, średnio ubitego piasku z zaciekami próchnicznymi (50–75 cm). Na głębokości około 100–110 cm występowała warstwa gliny barwy rudobrazowej, o konsystencji plastycznej i znacznie zawilgoconej. W obrębie tej warstwy występowały gniazda margla i średnioziarnistego żwiru granitowo-bazaltowego. Wszystkie odwierty kończono na głębokości 170–200 cm w skale macierzystej i nie potwierdzono w nich śladów pochówku czy warstw przemieszanych.

Cechą charakterystyczną odwiertów wykonanych w kierunku zachodnim była warstwa humusu na głębokości około 10 cm, warstwa próchnicy na głębokości około 25–35 cm, średnio ubity żółty piasek na głębokości 60–80 cm, warstwa skały w postaci rudobrazowej, wilgotnej gliny na głębokości średnio 100–120 cm. W warstwie gliny znajdowały się także gniazda margla i średnioziarnistego żwiru granitowo-bazaltowego. Odwierty w tej strefie zakończono w przeważającej mierze na głębokości 180–250 cm, nie natrafiając na jakiegokolwiek ślady pochówku.

W kolejnym dniu wykonano podobne odwierty sondażowe w strefie południowej. Podczas tych odwiertów natrafiono na podobny układ gleby, czyli warstwę humusu, próchnicy, piasku i gliny.

Wykonane w dniach od 14 do 16 czerwca 1995 roku odwierty sondażowe potwierdziły przypuszczenie, że w strefach bezpośrednio za ogrodzeniem – w obrębie przyszłego cmentarza wojennego – nie ma żadnych śladów pochowania ciał ludzkich.

Z dokonanych sondaży wynikało także, że nikt wcześniej nie ingerował w układ gleby ani też nie dokonywał w przeszłości żadnych prac w tym rejonie.

16 czerwca 1995 roku przystąpiono do wykonywania odwiertów w południowej strefie ekshumacji z 1991 roku. Wykonano łącznie 13 odwiertów, z których 12 było pozytywnych, tzn. potwierdziło, że na głębokości od 200

do 320 cm znajduje się sinoszary piasek, ze szczątkami organicznymi w postaci masy tłuszczowo-oskowej i zmacerowanymi kośćmi². Podczas wydobywania e świdra geologicznego gleby natrafiano na fragmenty granatowej tkaniny oraz bezpostaciowej, wilgotnej masy barwy granatowej.

Właściwe prace ekshumacyjne rozpoczęto 20 czerwca 1995 roku w obrębie wykonywanych odwiertów sondażowych na terenie ekshumowanym w 1991 roku, tj. w okolicach tzw. szamba. Wcześniejsze, wykonane w tym miejscu odwierty pozwoliły dokładnie zlokalizować doły śmierci oznaczone numerami 1A i 1C.

Prace te w szczególności miały udowodnić i udokumentować fakt dokonania zbrodni na polskich jeńcach wojennych. Czynności wykonywane na miejscu zdarzenia, zgodnie z nauką kryminalistyczną, miały pozwolić na zebranie jak największej ilości dowodów niezbędnych do potwierdzenia tezy, że masowe groby to groby polskich jeńców z Ostaszkowa. Wobec powyższego, wszystkie czynności musiały zostać dokonane zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, by mogły mieć wartość dowodową. Czynności dowodowe wykonywane na miejscu zdarzenia miały znaczenie rekonstrukcyjne, odtwarzające przebieg zdarzeń, ponadto miały aspekt weryfikacyjny, pozwalały na sprawdzenie posiadanych już informacji o miejscu, jak również o zdarzeniu, które na nim nastąpiło³. Wobec tak stawianych celów ekshumacji w Miednoje, wykonywane na miejscu czynności musiały być zgodne z doktryną prawa karnego procesowego, a ponadto powinny być zgodne z nauką kryminalistyki.

Rozpoczęcie właściwej ekshumacji wymagało przygotowania grupy oględzinowej. Członkowie ekipy wykonujący czynności na miejscu zdarzenia zostali podzieleni na poszczególne zespoły. Każdy z zespołów miał odrębne zadania, przydzielone przez kierownika ekipy prof. dr. hab. Bronisława Młodziejewskiego. Zespół kryminalistyczny pracował pod bezpośrednim nadzorem kierownika prac. Głównym zadaniem zespołu kryminalistycznego było wstępne mycie, rozpoznawanie i segregowanie wydobywanych przedmiotów, jak również dokumentowanie protokolarne i fotograficzne oraz suszenie i pakowanie wszystkich wydobytych przedmiotów.

Zespół ten przez cały okres ekshumacji realizował swoje zadania na utworzonym prowizorycznie stole kryminalistycznym. Do zespołu kryminalistycznego przydzielona została osoba z delegacji Polskiego Czerwonego Krzyża do prowadzenia depozytu wartościowego i rejestru, a także osoba prowadząca dokumentację fotograficzną. Kolejnym wydzielonym miejscem pracy było stanowisko sędowo-lekarskie prowadzone przez medyka sądowego, którego zadaniem było dokumentowanie sposobu powstania ran postrzałowych, opisywanie

² Protokół nr 5 z dnia 16 czerwca 1995 roku z czynności sondażowych na stanowisku pracy w Miednoje.

³ T. Hanausek, *Kryminalistyka*, Katowice 1993, s. 69.

poszczególnych wydobytych czaszek, a w szczególności dokumentowanie miejsca wlotu i wylotu pocisku. Biegli z zakresu medycyny sądowej bardzo dokładnie opisywali poszczególne rany postrzałowe, wykorzystując do tego celu specjalnie opracowaną ankietę.

Pozostała część ekipy wykonywała prace rewidentów. Do obowiązków rewidentów należało głównie przeszukiwanie wydobywanych z dołów śmierci ciał oraz wydobywanej ziemi w celu ujawniania zarówno dokumentów, jak i elementów wyposażenia służbowego i osobistego pomordowanych jeńców. Prace te były bardzo ważne, gdyż pozwalały na ujawnienie dowodów popełnienia zbrodni na polskich obywatelach.

Przebieg ekshumacji na terenie Miednoje należy traktować jako prowadzenie oględzin miejsca zdarzenia. Niewątpliwie mieliśmy do czynienia z miejscem zdarzenia o charakterze przestępczym. Zgodnie z obowiązującymi w polskim procesie karnym zasadami, na miejscu przestępczego zdarzenia dokonuje się w razie potrzeby oględzin miejsca, osoby lub rzeczy zgodnie z art. 207 ustawy - kodeks postępowania karnego⁴. Oględziny to zmysłowe zapoznanie się przez organ procesowy z miejscem, rzeczą lub ciałem osoby w celu poznania ich cech lub właściwości mających znaczenia dla rozstrzygnięcia albo dla ujawnienia innego źródła bądź środka dowodowego⁵. Oględziny mogą dotyczyć miejsca, osoby lub rzeczy, a zebrane w ten sposób materiały mają znaczenie dowodowe w prowadzonej sprawie.

Oględziny miejsca obejmować mogą zarówno otwartą przestrzeń, jak i pomieszczenia zamknięte. W przypadku rejonu dołów śmierci mieliśmy do czynienia z oględzinami otwartej przestrzeni. Polegały one w szczególności na udokumentowaniu, na podstawie mapek oraz szkiców terenu, prowadzonych prac. Oględziny miejsca to zarazem czynność procesowa określona w art. 207 kpk, jak też kryminalistyczna, gdyż jej przeprowadzenie wymaga metodyki kryminalistycznej. Oględziny miejsca polegają na bezpośrednim poznaniu zmysłowym wycinka przestrzeni lub pomieszczenia. Poznanie zmysłowe to przede wszystkim w odniesieniu do oględzin poznanie wzrokowe. Głównymi celami tych oględzin są: wykrycie i wstępne zbadanie oraz zabezpieczenie wszelkich śladów, a także informacji o miejscu zdarzenia, jego okolicznościach, osobach i rolach, jakie w nim odegrały⁶.

Oględziny rzeczy obejmują zapoznanie się z dowodem będącym przedmiotem, a także z dokumentem, a głównie z jego cechami fizycznymi, tj. autentycznością, autorstwem. Zgodnie z art. 207 § 2 kpk, jeżeli przedmiot może ulec przy badaniu zniszczeniu lub zniekształceniu, część tego przedmiotu należy w miarę możliwości zachować w stanie niezmienionym, a gdy to nie jest możliwe – stan

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku - Kodeks postępowania karnego, Dz.U. Nr 89, poz. 555.

⁵ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, Zakamycze 1998, s. 429.

⁶ T. Hanausek, *Kryminalistyka*, Katowice 1993, s. 70.

ten utrwalić w inny sposób. Wstępne oględziny dokonywane były na miejscu zbrodni przez zespół kryminalistyczny, jednakże większość odnalezionych przedmiotów została zabezpieczona w celu poddania ich dalszym badaniom przez właściwych specjalistów i biegłych w Polsce jak i zagranicą.

Oględzin osób dokonuje się zaś w celu znalezienia śladów przestępstwa, a więc przede wszystkim poszukuje się uszkodzeń ciała spowodowanych przez sprawcę przestępstwa. Dowodem natomiast jest w obowiązującym kodeksie postępowania karnego wyjaśnienie oskarżonego, zeznanie świadka, opinia biegłego, dokument, oględziny, wywiad środowiskowy oraz eksperyment procesowy.

Wśród całej gamy źródeł dowodowych, podlegających analizie we wnikliwym procesie badawczym, niebagatelną rolę odgrywają ujawnione zwłoki ludzkie. Stanowią one nie tylko *corpus delicti* dokonania zbrodni przeciwko życiu ludzkiemu, ale są również materiałem, który w szerokim aspekcie badań, natury kryminalistycznej i medycznej, pozwala na ustalenie przyczyn zejścia, charakteru zadanych obrażeń, przebiegu zdarzenia oraz tożsamości zwłok – w przypadku ewentualnych w tym zakresie wątpliwości⁷. W odniesieniu do zbrodni ludobójstwa ekshumacja miała na celu nie tylko wydobyć zwłok, gdyż fakt popełnienia zbrodni zgodnie z oświadczeniem TASS z 1990 roku nie ulega wątpliwości, ale przede wszystkim chodziło o wyjaśnienie zagadnień identyfikacji pomordowanych oraz zapewnienie prawa do ponownego, godnego pochówku. Ekshumacją jest wydobyć pochowanych zwłok w celu przeniesienia ich w inne miejsce lub dokonania badania sądowo-lekarskiego⁸. Problematyka oględzin zwłok na miejscu ich ujawnienia i sekcji zwłok uregulowana jest w rozdziale 23 kpk. W art. 209 § 1 stwierdza się, że ujawnione zwłoki mogą być przedmiotem oględzin i otwarcia (sekcji), jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie przestępczego spowodowania śmierci. Zgodnie zaś z § 2 tego artykułu oględziny zwłok przeprowadza się przy udziale biegłego lekarza, w miarę możliwości specjalisty z zakresu medycyny sądowej.

Zgodnie z polskim ustawodawstwem podstawą prawną ekshumacji jest zaś art. 210 kodeksu postępowania karnego, który mówi, że w celu dokonania oględzin lub otwarcia zwłok prokurator albo sąd może zarządzić wyjęcie zwłok z grobu⁹.

Zwłoki mogą występować jako integralna całość, w formie rozkawałkowanej albo w postaci fragmentów lub szczątków. W obowiązującym stanie prawnym istnieje wyraźne rozgraniczenie definicji zwłok i szczątków ludzkich. Zwłokami nazywamy ciało osoby zmarłej, szczątkami ludzkimi zaś są: popioły otrzymane ze spalania zwłok, noworodki, które nie przeżyły 24 godzin lub zostały martwo

⁷ C. Mickiewicz, *Kryminalistyczno-medyczne aspekty identyfikacji w procesie ekshumacji zwłok, Katyń 55 rocznica zbrodni*, Szczecin 1996, s. 51.

⁸ M. Szymczak, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1978, s. 523.

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku - Kodeks postępowania karnego, Dz.U. Nr 89, poz. 555.

urodzone, pozostałości zwłok wydobyte po ich wykopaniu lub w innych okolicznościach oraz części ciała ludzkiego odłączone od całości¹⁰. Podczas ekshumacji masowych grobów w Miednoje mieliśmy do czynienia głównie ze szczątkami ludzkimi, gdyż w wyniku beładnego wrzucania ciał do dołów śmierci nie sposób było wydobyć całych zwłok ludzkich. Niejednokrotnie znajdujące się w Miednoje ciała ludzkie były sprasowane i znajdowały się zarówno w pozycjach pionowych, jaki i poziomych. W oględzinach zwłok można wyróżnić dwa ściśle związane ze sobą aspekty, a mianowicie badania medyczno-sądowe oraz kryminalistyczne. Badania medyczno-sądowe mają na celu stwierdzenie zgonu oraz podanie przybliżonego czasu śmierci, a następnie na ich podstawie ustalenie przyczyny zgonu oraz mechanizmu powstania obrażeń. W aspekcie zaś kryminalistycznym oględziny sprowadzają się do zdaktyloskopowania zwłok, ujawnienia oraz zabezpieczenia śladów, które pomogą w późniejszym wyjaśnieniu zdarzenia. W zależności od okoliczności znalezienia zwłok stosuje się różnorodne metody ich identyfikacji. Cechą charakterystyczną jest ich różny stopień wiarygodności.

Kolejność metod identyfikacji zwłok, od metod najbardziej wiarygodnych do tylko sugerujących tożsamość, została opracowana na V Konferencji Komisji Interpolu do Spraw Identyfikacji Ofiar Katastrof Masowych i Klęsk Żywiolowych, która odbyła się w Lyonie w 1993 roku. Kolejność ta przedstawia się następująco:

- a) porównanie profilu genetycznego DNA,
- b) porównanie odcisków palców,
- c) badania uzębienia i innych danych odontologicznych,
- d) badania radiologiczne,
- e) porównanie danych medycznych (przebyte zabiegi lecznicze i chirurgiczne),
- f) porównanie znaków szczególnych – blizny, tatuaże,
- g) porównanie danych rysopisowych,
- h) identyfikacja rzeczy osobistych, w tym odzieży, biżuterii itp.,
- i) identyfikacja na podstawie dokumentów ujawnionych przy zwłokach lub szczątkach,
- j) rozpoznanie przez świadków, członków rodziny lub znajomych¹¹.

Już po wydobyciu pierwszej warstwy z dołu śmierci ujawniono elementy wyposażenia i umundurowania osobistego. Przedmioty te zostały umieszczone na wydzielonym stole kryminalistycznym, gdzie poddane zostały wstępnemu myciu, segregowaniu i fotografowaniu. Następnie wydobyte przedmioty zostały protokołarnie opisane, suszone i pakowane zgodnie z zasadami dotyczącymi

¹⁰ I. Sołtyszewski, B. Młodziejowski, R. Płoski, W. Pepiński, J. Janina, *Kryminalistyczne i sądowo-lekarskie metody identyfikacji zwłok i szczątków ludzkich*, Problemy Kryminalistyki nr 239/03, s. 7.

¹¹ Tamże, s. 8.

zabezpieczenie przedmiotów i dowodów. Podczas prac rewizyjnych ujawniano fragmenty kości czaszek, które następnie zostały przekazywane na pierwsze stanowisko sądowo-lekarskie, które służyło do wstępnej identyfikacji obrażeń. Na tym stanowisku medyk sądowy dokonywał wstępnych oględzin obrażeń mechanicznych, które dokumentował na specjalnie opracowanych ankietach. Często zdarzało się ujawnienie czaszek nieuszkodzonych. Czaszki, które posiadały widoczne i bezdyskusyjne obrażenia postrzałowe, były myte przez żołnierzy rosyjskich, którzy pomagali w ekshumacji, a następnie przekazywane na drugie stanowisko sądowo-lekarskie. Na pierwszym stanowisku sądowo-lekarskim wstępnie myto i segregowano wydobyte czaszki i ich elementy, zaś na drugim dokonywano ich oględzin. Na stanowisku tym medyk sądowy dokonywał szczegółowych badań obrażeń postrzałowych, zakładając dla każdej czaszki kartę badawczą.

22 czerwca przystąpiono do otwierania i ekshumacji dołu śmierci oznaczonego nr 5. Jego cechą charakterystyczną było usytuowanie nad zwłokami około 0,5-metrowej warstwy płaszczy policyjnych i wojskowych. Sprzyjającą okolicznością podczas prowadzenia ekshumacji tego dołu śmierci był fakt, że był on umiejscowiony w północnej części wyznaczonego terenu, na niewielkim jego wzniesieniu. Dodatkowo płaszcze zalegały w warstwie gleby piaszczystej i zachowały się w bardzo dobrym stanie. Podczas ich wydobywania można było dokładnie zrewidować całe płaszcze policyjne zimowe oraz inne elementy ubrania służbowego, które następnie były poddawane szczegółowym oględzinom zewnętrznym w celu ujawnienia jakichkolwiek przedmiotów pozwalających na identyfikację indywidualną osoby. Podczas tych czynności ustalono, że płaszcze były szczegółowo przeszukane przez inne osoby, przed ich zakopaniem w ziemi. Podczas dokładnych oględzin poszczególnych płaszczy sukiennej wydobywanych z dołu śmierci stwierdzono jednoznacznie, że najprawdopodobniej funkcjonariusze NKWD szczegółowo je przeszukali przed wrzuceniem do dołu. O wcześniejszym przeszukiwaniu świadczyły przede wszystkim wycięte i porozrywane wzdłuż kieszenie, powyrywane orzełki z czapek, jak również porozrywane lub porozcinane na drobne kawałki płaszcze, kurtki i spodnie mundurów nie w miejscach ich naturalnych zszyć. Specyficzne warunki glebowe pozwoliły na zachowanie płaszczy w bardzo dobrym stanie.

W czasie dokonywania zewnętrznych oględzin spodni jeńców postępowano podobnie, jak w przypadku oględzin górnej części munduru. Rozcinano kieszenie zarówno przednie, jak i tylne. Praca ekipy kryminalistycznej nad przekazanymi przez rewidentów przedmiotami polegała w głównej mierze na:

- a) rozcinaniu przynoszonych przez rewidentów oraz żołnierzy rosyjskich kieszeni wyciętych z mundurów, jak również kieszeni znalezionych podczas przeszukiwania wydobytej szarogranatowej ziemi,
- b) pobieżnym oczyszczeniu zwłok z mazi tłuszczowo-woskowej oraz ziemi,

- c) myciu w wodzie z dodatkiem płynu do mycia „Ludwik” wszystkich przedmiotów wydobytych bezpośrednio z ziemi lub kieszeni,
- d) doczyszczaniu przedmiotów metalowych oraz drewnianych szczoteczką z drobnego i miękkiego włosia,
- e) odsączaniu z wody różnego rodzaju dokumentów przy pomocy bibuły filtracyjnej, w celu przyspieszenia suszenia,
- f) rozwarstwianiu zlepionych i zespolonych dokumentów przy pomocy cienkiego ostrza noża lub pincety,
- g) fotografowaniu wszystkich dokumentów i wartościowych przedmiotów aparatem fotograficznym typu NIKON F - 4 z obiektywem AUTO - FOKUS - NOKOR 35 - 105, ze zmienną ogniskową od 35 do 105 mm oraz tak zwaną funkcją makro do robienia zdjęć z odległości około 15 centymetrów.

Podczas ekshumacji szczątków z poszczególnych dołów śmierci bywały sytuacje, że w przypadku ujawnienia znacznej ilości dokumentów nie sposób było zabezpieczyć ich wszystkich tego samego dnia. Postanowiono wówczas dokonać ich wstępnego kryminalistycznego zabezpieczenia, a następnie kolejnego dnia dokonywano odczytywania i fotografowania. Podczas ekshumacji udało się zabezpieczyć również listy adresowane do więźniów obozu w Ostaszkowie. Między innymi list adresowany do Stanisława Kułakowskiego od Kornelii Kułakowskiej. Po wydobyciu i osuszeniu dokumentów można było niejednokrotnie odczytać ich treść. Tak było i w tym przypadku, czytano: „Najdroższy mężu. 19.01.1940 rok. List Twój otrzymaliśmy 18/1 cały nasz dom w wielkiej radości płakała a Oleś... Jesteśmy wszyscy zdrowi Bronuś i Marusia uczęszczają do szkoły. Mieszkamy tam gdzieś mię zostawił... Kochany tatusiu całuję Cię serdecznie Bronio”. Podczas szczegółowej ekshumacji znajdowano znaczną ilość polskich banknotów. Były one zazwyczaj misternie złożone w taki sposób, by zajmowały jak najmniej miejsca i nie zostały odebrane podczas przeszukania. Typowe schowki, w których ujawniano i zabezpieczano banknoty to: wewnętrzne otoki czapek służbowych, cholewy butów służbowych, zaszywki w kołnierzach płaszczy lub bluzach mundurowych. Przy niektórych pomordowanych ujawnialiśmy i zabezpieczaliśmy kwoty przekraczające 1000–1500 złotych polskich.

Wydobywane z masowych dołów śmierci dokumenty, jak również prowadzone badania z zakresu archeologii, historii, kryminalistyki i medycyny sądowej stanowiły podstawę do licznych dysertacji oraz pozwoliły na opracowanie szczegółowych ekspertyz na potrzeby prowadzonego postępowania dowodowego w tzw. sprawie katyńskiej. Zabezpieczone przedmioty, osobiste i służbowe należące do zamordowanych jeńców oraz poszczególne dokumenty mające wartość muzealną, stanowiąc miały zasób Muzeum Katyńskiego – filii Muzeum Wojska Polskiego.

Prowadzona w 1995 roku ekshumacja na terenie Miednoje pozwoliła na wyciągnięcie następujących wniosków, które umożliwiają przedstawienie faktów historycznych w sposób chronologiczny i usystematyzowany:

1. Na mocy decyzji KC WKP z dnia 5 marca 1940 roku polecono sprawy, polskich oficerów, urzędników, policjantów, rozpatrzyć w trybie specjalnym z zastosowaniem najwyższego wymiaru kary - rozstrzelania.
2. Ponad wszelką wątpliwość udowodniono, iż w przypadku więzionych między innymi w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie polskich jeńców wojennych możemy mówić o zbrodni ludobójstwa.
3. Przełomem w sprawie katyńskiej było oświadczenie, w którym strona radziecka, wyrażając głębokie ubolewanie w związku z tragedią katyńską, uznaje, że jest ona jedną z ciężkich zbrodni stalinizmu, a jednocześnie ujawnione materiały archiwalne pozwalają na wniosek o bezpośredniej odpowiedzialności za zbrodnie w lesie katyńskim Berii, Mierkułowa i ich pomocników. Oświadczenie to otworzyło nowy rozdział w dziejach sprawy katyńskiej i stanowiło podstawę dokonania ekshumacji w Miednoje, a także innych miejscach na terenie byłego ZSRR, gdzie pochowani zostali między innymi Polacy.
4. W 1991 roku dzięki pracom polskiej ekipy potwierdzono zeznania Tokariewa, że w Miednoje znajdują się ciała pomordowanych Polaków. Ze względu na ograniczony czas prac dokonano całkowitej eksploracji tylko jednego grobu, oznaczonego nr I B, gdzie ekshumowano 247 ciał. W 1994 roku polska ekipa podczas prac sondażowo-topograficznych potwierdziła istnienie dalszych dołów śmierci oraz doprowadziła do częściowej ekshumacji terenu wyznaczonego w 1991 roku. W 1995 roku dokonano pełnego wyznaczenia wszystkich istniejących w tym rejonie dołów śmierci. Udowodniono, iż w każdym z odnalezionych 23 dołów znajdują się Polacy. Podczas ekshumacji w 1995 roku zauważono, że przy każdym dole śmierci znajdują się metalowe rury oraz kątowniki długości około 1,2 metra. Przedmioty te świadczą jednoznacznie, że strona rosyjska posiada dokładne mapy albo informacje, które pozwoliły jej na oznaczenie każdego z dołów śmierci. Wynika z tego, że oświadczenia strony rosyjskiej o zniszczeniu wszystkich dokumentów dotyczących zbrodni w Charkowie, Katyniu i Miednoje są niezgodne z prawdą i nasuwają liczne wątpliwości.

Reasumując przebieg prac wszystkich trzech ekip w latach 1991, 1994 i 1995 należy uznać, iż:

- odkryto 23 groby zawierające ciała pomordowanych,
- odkryto w tym rejonie 3 doły z mobiliami,
- odkryto miejsca złożenia przedmiotów wyposażenia służbowego i osobistego na poligonie niedaleko wsi Zawołzskij,

- nie ma żadnych wątpliwości, że ordery, odznaczenia, odznaki, elementy umundurowania i części wyposażenia należały do polskich żołnierzy, funkcjonariuszy Straży Granicznej, Służby Więziennej, Policji Państwowej i Policji Województwa Śląskiego. Każdy wydobyty znak ewidencyjny, zarówno funkcjonariuszy Policji Państwowej, jak i Policji Województwa Śląskiego kryje pod swoim numerem jedną z zamordowanych osób,
- ekshumacja w Miednoje pozwoliła na udowodnienie tezy o szczegółowym i dokładnym przeszukiwaniu więźniów z Ostaszkowa przez oprawców NKWD,
- ze znalezionych dowodów rzeczowych w postaci zapisków, listów i korespondencji, a także z zeznań naocznych świadków wynika, iż zbrodnię popełniło NKWD,

LITERATURA

1. Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, Zakamycze 1998.
2. Góralczyk W., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 1989.
3. Gostyński Z., *Kodeks postępowania karnego*, t. I, Dom Wydawniczy ABC 1998.
4. Hanausek T., *Kryminalistyka*, Katowice 1993.
5. Hofmański P., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 1999.
6. Kasprzak J., Młodziejowski B., Brzęk W., Moszczyński J., *Kryminalistyka*, Warszawa 2006.
7. Kasprzak J., *Wybrane zagadnienia identyfikacji człowieka na podstawie śladów zębów*, Problemy Współczesnej Kryminalistyki, 2000, t. III.
8. Kasprzak J., *Nietypowe metody identyfikacji człowieka w polskiej praktyce kryminalistycznej*, Prokurator 2003, nr 1.
9. Kasprzak J., *Broń palna – wybrane zagadnienia kryminalistyczne w świetle nowych regulacji prawnych*, Problemy Współczesnej Kryminalistyki, 2001, t. IV.
10. *Katyń, dokumenty ludobójstwa*, Warszawa 1992.
11. Majer P., Misiuk A., *Losy polskich policjantów po 1 września 1939 roku*, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 1994.
12. Marszał K., *Proces karny*, wyd. V, Katowice 1998.
13. Misiuk A., *Lista ostaszkowska*, Szczytno 1993.
14. Młodziejowski B., *Raport z ekshumacji pod Charkowem i Miednoje*, Przegląd Policyjny 1991.

15. Młodziejowski B., *Specyfika gromadzenia dowodów w toku ekshumacji mogił zbiorowych*, Problemy Współczesnej Kryminalistyki, Warszawa 2003, t. IV.
16. Sołtyszewski I., Młodziejowski B., Pepiński W., Płoski R., Janica J., *Kryminalistyczne i sądowo-lekarskie metody identyfikacji zwłok i szczątków ludzkich*, Problemy Współczesnej Kryminalistyki, Warszawa 2003, tom VII.
17. *Starobielsk, Ostaszków, Kozielsk – najnowsze dokumenty NKWD*, Paryż 1990.
18. Świda W., *Prawo karne*, PWN, Warszawa 1982.
19. Tarczyński M., *Zbrodnia katyńska – droga do prawdy*, Warszawa 1992.
20. Tarczyński M., *II półwiecze zbrodni Katyń – Twier – Charków*, Warszawa 1995.
21. Tarczyński M., *Zeznania Tokariewa*, Warszawa 1994.